

תקציר

נבדקה השפעתם הישירה והעקיפה של שלושה משתני אישיות המחוך (להלן: 'המורה') על תוצרים חינוכיים בקרב תלמידים. מימדי אישיות המורה שנבדקו הם: סגנון התקשרות, תחושת מסוגלות ותחושת רווחה. התוצרים החינוכיים שנבדקו על פי דווחי התלמידים הם: דימוי עצמי אקדמי וחברתי, הישגים לימודיים ותחושת רווחה. כגורם המתווך בין אישיותו של המורה לבין התוצרים החינוכיים הוצבה האווירה הסוציו-אמוציונלית בכיתה, שנמדדה באמצעות תחושות של שייכות, יכולת ואוטונומיה בקרב התלמידים.

מטרת המחקר הנוכחי היא לתת מענה לשתי שאלות מרכזיות הכרוכות זו בזו: 1. באיזו מידה מנבאים משתני האישיות של המורה את השונות בתוצרים החינוכיים בקרב התלמידים (קשרים ישירים); 2. האם ניתן להסביר את השונות בתוצרים החינוכיים בקרב התלמידים באמצעות ההשפעה שיש למורים על איכותה של האווירה הסוציו-אמוציונלית בכיתה המשפיעה על התוצרים (קשרים עקיפים). מחקר הכולל בדיקה בו-זמנית של קשרים ישירים ועקיפים בין אישיות המורה לבין תוצרים חינוכיים בקרב תלמידים מהווה חידוש בשדה המחקר.

נבדקו 3,509 תלמידים ב-151 כיתות ה' ו-ו' ומחנכיהם. המשתתפים במחקר למדו בחינוך הממלכתי או הממלכתי דתי במרכז הארץ. היחידה שנבדקה במחקר הנוכחי היא הכיתה. לצורך כך חושבו ציונים אגרטיביים לרמת הכיתה בכל המשתתפים שנבדקו בקרב תלמידים. לפיכך, לכל כיתה נבנה ציון מייצג לכל אחד ממדדי האווירה הסוציו-אמוציונלית, וציון מייצג לכל אחד מהתוצרים החינוכיים. לצורך בדיקת האווירה בכיתה נבנה כלי, על בסיס תאוריית ההכוונה העצמית (SDT) של דסי וריין (Deci & Ryan, 1991). שאלון זה הציג תכונות פסיכומטריות טובות ונראה כי ראוי להשתמש בו במחקרים נוספים.

על פי המודל שהוצג במחקר אווירת הכיתה מתווכת בין משתני אישיות המורה לבין התוצרים החינוכיים בקרב התלמידים, בנוסף לקשר הישיר בין אישיות המורה ותוצרי התלמידים. גישה זו שונה ממחקרים רבים בהם האווירה בכיתה נבדקת כמשתנה בלתי תלוי. לצורך בדיקת המודל נערכו שלוש סדרות של ניתוחים: בראשונה נבדקו הקשרים הישירים בין משתני המורה לתוצרים החינוכיים. בשנייה נבדקו הקשרים בין משתני המורה לאווירה הסוציו-אמוציונלית בכיתה, ובשלישית נבדקו הקשרים בין אווירת הכיתה לתוצרים החינוכיים. היה צפוי שהקשרים הישירים בין משתני המורה לבין התוצרים החינוכיים יתמתנו כתוצאה מהקשרים שיימצאו בין האווירה הכיתתית לבין התוצרים החינוכיים.

המודל המחקרי אושר רק באופן חלקי. נמצא כי האווירה הסוציו-אמוציונלית בכיתה תיווכה בין הימנעות המורה בהתקשרות לבין כל התוצרים החינוכיים: דימוי עצמי אקדמי וחברתי, הישגים לימודיים ותחושת רווחה. מכאן, שהימנעות המורה מהווה גורם משמעותי המשפיע על איכותה של האווירה הסוציו-אמוציונלית בכיתה וזו בתורה משפיעה על איכותם של התוצרים החינוכיים. כצפוי נמצא שההימנעות קשורה בקשר שלילי לתחושות של שייכות, יכולת ואוטונומיה. ממצא זה תורם להרחבת תאוריית ההתקשרות, שבמקורה מתייחסת ליחסים אינטימיים, אל הסיטואציה החינוכית של מורה-תלמיד.

בנוסף, נמצא שתחושת האוטונומיה של התלמידים מתווכת בין תחושת מסוגלות חיובית בהוראה בקרב מורים לבין כל התוצרים החינוכיים שנבדקו. נמצא כמצופה שככל שתחושת האוטונומיה גבוהה יותר, כך גבוהים יותר הדימוי העצמי ותחושת הרווחה של התלמידים. שלא כמצופה נמצא שהקשר בין מסוגלות חיובית בהוראה בקרב המורים לבין תחושת האוטונומיה בקרב התלמידים שלילי. כלומר, ככל שתחושת המורה שמערכת החינוך יכולה לקדם תלמידים גבוהה יותר, כך תחושת האוטונומיה של תלמידים נמוכה יותר. כן נמצא קשר שלילי בין תחושת האוטונומיה של התלמידים לבין הישגיהם הלימודיים. סיבות לממצאים בלתי צפויים אלו נידונות בהרחבה.

הממצאים שעסקו בקשרים הישירים בין משתני אישיות המורה לבין התוצרים החינוכיים העלו שהימנעות בהתקשרות מנבאת (מקדם שלילי) את הדימוי העצמי האקדמי, וחרדה בהתקשרות מנבאת את ההישגים הלימודיים. ממצאים אלו ראשונים מסוגם, שכן עד כה לא נחקרה השפעת סגנון ההתקשרות של המורה על תוצרים חינוכיים.

בנוסף נמצא שתחושת הרווחה של המורה מנבאת רק את השונות בדימוי העצמי החברתי. ממצא זה מראה שככל שתחושת הרווחה של המורה גבוהה יותר, כך גבוה יותר הדימוי העצמי החברתי של התלמידים. שלא כמצופה נמצא כי המסוגלות העצמית של המורה לא ניבאה כלל את התוצרים החינוכיים. לממצאים אלו ניתנו הסברים בזיקה לכל אחד ממשתני האישיות של המורה שנבדקו.

בבדיקת הקשרים בין מרכיבי האווירה הסוציו-אמוציונלית לבין התוצרים החינוכיים נמצא שכל אחד ממרכיבי האווירה: תחושת השייכות, היכולת והאוטונומיה, מנבאים את כל התוצרים החינוכיים שנבדקו. ככל שאווירת הכיתה תומכת יותר בתחושות של שייכות, יכולת ואוטונומיה מדווחים התלמידים על הישגים גבוהים יותר, על דימוי עצמי אקדמי וחברתי גבוה יותר ועל איכות גבוהה יותר בתחושת הרווחה השוררת בקרבם. יוצא מכלל זה הקשר השלילי שהוזכר בין

אוטונומיה לבין הישגים לימודיים. ממצאים אלו מדגישים את חשיבותן של תחושות אלו להשגת תוצאות רצויות בקרב תלמידים.

מתוך כלל הממצאים ניתן להסיק שהשפעת האישיות של המורה, כפי שבאה לביטוי ברוב המשתנים שנבדקו במחקר זה, לא נמצאה משמעותית לגבי המשתנים התלויים שנבדקו. נמצא שאישיות המורה אינה משפיעה על התוצרים החינוכיים או על האווירה בכיתה או שהשפעתה קטנה למדי. יתכן כי הסיבה לכך היא תנאי הכיתה הכופים על המורה למלא תפקיד שביצועו מקשה על מימדי אישיותו, שנבדקו במחקר זה, לבא לידי ביטוי.

לעומת זאת, תרומתו של המחקר הנוכחי להסבר השונות בתוצרים החינוכיים בקרב תלמידים באמצעות האווירה הסוציו-אמוציונלית בכיתה הייתה גבוהה ומשמעותית.

מהמחקר ניתן להסיק מחד שראוי להמשיך ולחקור את מקומו של סגנון ההתקשרות של המורה בסיטואציה החינוכית, ומאידך להעמיק בחקר השפעתה של האווירה הסוציו-אמוציונלית בכיתה על התוצרים החינוכיים.